

Na valovih znanja

Izzivi primorskega raziskovalnega prostora

ZRS

Intervju: dr. Egon Pelikan

Mednarodni dan žensk
in deklet v znanosti

Na enostaven način
približati alpsko smučanje

Socialno podjetništvo kot
priložnost za integracijo
beguncev

Pokrajinski arhiv

Projekt "Edo Mihevc
in Koper - urbanistične
vizije Kopra"

SLORI

Intervju: dr. Ana Toroš

Razlogi za izbiro
drugostopenjske srednje
šole

Politična participacija
narodnih manjšin in
njihovih pripadnikov

ZVKD

Kulturna krajina v krogu
Sečoveljskih solin

V sklopu projekta je bilo v sodelovanju s podjetjem Elan med partnerje razdeljenih 300 parov smuč, smučarskih čevljev in palic.

Mednarodni projekt SKIEASY

Na enostaven način želijo približati alpsko smučanje

Dramatične spremembe smučarske tehnike in opreme ter hkratni upad motoričnih in funkcionalnih sposobnosti smučarjev prinašajo potrebo po prilagoditvi in posodobitvi postopkov, orodij ter metod poučevanja alpskega smučanja. Predvsem pa potrebo po enostavni in posamezniku prilagojeni poti poučevanja.

DR. SAŠA PIŠOT

Inštitut za kineziološke raziskave ZRS Koper

Inštitut za kineziološke raziskave ZRS Koper je v letu 2021 uspešno pridobil koordinacijo projekta ERASMUS + Sport - Collaborative Partnership "SKIEASY - EASY (izobraževalen, dostopen, preprost, mladosten) pristop k usvajanju veščin pri učenju smučanja".

Projekt konzorcij sestavlja devet partnerjev - poleg ZRS Koper kot vodilnega partnerja še IVSS (Mednarodno združenje za obravnavo zimskih športov na šolah in univerzah, Avstrija), ZUTS (Združenje učiteljev in trenerjev smučanja Slovenije pri Smučarski zvezi Slovenije), CFVG (Šola učiteljev smučanja v Furlaniji - Julijski krajini, Italija), Oddelek za športne znanosti Univerze v Salzburgu, Avstrija, Kineziološka fakulteta Univerze v Zagrebu, Hrvaška, Združenje bolgarskih smučarskih šol, Bolgarija, ATUS (Združenje trenerjev in učiteljev smučanja v Bosni in Hercegovini) in Fakulteta za šport in telesno vzgojo Univerze v Nišu, Srbija.

Partnerji si prizadevajo uresničiti glavne cilje projekta, skrite v začetnicah kratice EASY:

E - (education): razvoj spretnosti in kompetenc učiteljev in učencev smučanja; povečanje (samo)zaposlitvenih možnosti s pridobljenim učnim modulom - certifikat SKI EASY.

A - (accessible): dostopno učenje in spodbujanje udeležbe v športu na prostem s SKI EASY dnevi športa na snegu, na katerih bodo s pomočjo lokalnih skupnosti in prostovoljcev dosegli populacijo ogroženih otrok in jim omogočili, da se seznanijo in doživijo šport na snegu (smučanje).

S - (simple): preprosta komunikacija: uvedba pedagoškega modela poučevanja smučanja (smučarska

abeceda, slovarji in animacija) za začetnike smučanja v jezikih vseh partnerjev z namenom poenostavitve procesa poučevanja smučanja.

Y - (young): mladosten, sodobnejši pristop k poučevanju, ki temelji na informacijski tehnologiji (interaktivne igre, pripomočki in aplikacije IKT, namenjene premagovanju jezikovnih in kulturnih ovir).

"Cilj projekta, ki bo trajal do 31. decembra 2023, je na enostaven način ljudem približati alpsko smučanje. S projektom želimo razviti in v mednarodnem smučarskem svetu vzpostaviti model poučevanja SKIEASY, ki bo prilagojen jezikovni in kulturni raznolikosti učiteljev smučanja iz vseh vključenih območij EU. V sklopu projekta je bilo v sodelovanju s podjetjem Elan med partnerje razdeljenih 300 parov smuč, smučarskih čevljev in palic s posebnim dizajnom SKIEASY in konstrukcijo U-flex, namenjenih prvim zavojem na snegu za otroke, ki prihajajo iz socialno deprivilegiranih okolij," je poudaril prof. dr. Rado Pišot, vodja projekta.

"Za nami je prvo leto uspešnega izvajanja projekta, kjer smo izvedli že štiri partnerska srečanja. Prvega v italijanskem Trbižu, drugega v Bohinj in na Voglu, na zadnjem, konec januarja 2022 na Jahorini v Bosni in Hercegovini, pa smo izpeljali že pilotno izvedbo modela poučevanja SKIEASY z inovativno opremo na skupini 15 otrok začetnikov. Velika odzivnost in hiter napredek otrok je pokazala, da skupaj s partnerji delujemo v pravi smeri. Naslednja aktivnost nas čaka že v marcu, kjer bomo vzporedno s 4. SPE Balkan ski konferenco v Pamporovu v Bolgariji izvedli peto srečanje projektnih partnerjev SKIEASY, s ciljem usposobiti prve učitelje s SKIEASY certifikatom ter organizirati prvi SKIEASY snežni dan za otroke iz socialno šibkih družin," je povedala dr. Saša Pišot, koordinatorka projekta.

Mednarodni dan žensk in deklet v znanosti

Spremeniti spolne stereotipe in predsodke

ZRS Koper ima danes uravnoteženo število zaposlenih moških in žensk, in sicer 52 žensk in 53 moških.

V luči mednarodnega dneva žensk in deklet v znanosti, ki ga obeležujemo 11. februarja, je v okviru projekta TwinBrain (TWINning the BRAIN with machine learning for neuromuscular efficiency, Spreading Excellence and Widening Participation (H2020-2018-2020)), izvaja ga Inštitut za kineziološke raziskave ZRS Koper, v Gledališču Koper potekala okrogla miza z naslovom "Ženske v znanosti: Sistem enakosti ≠ enake možnosti".

Beseda je tekla o tem, v kolikšni meri sistem enakosti predstavlja tudi enake možnosti za oba spola izhajajoč iz lastnih izkušenj. Pogovor je povezovala dr. Saša Pišot, sociologinja, znanstvena sodelavka iz Inštituta za kineziološke raziskave ZRS Koper.

Prof. dr. Bettina Wollesen iz Fakultete za vede o človekovem gibanju in zdravju Univerze v Hamburgu je izpostavila dilemo, s katero se vsakodnevno srečujejo znanstvenice, in sicer ali izbrati znanstveno kariero ali si ustvariti družino. Ta po njenem mnenju izhaja iz bojazni, da se ne bodo mogle dovolj posvetiti otrokom in družini. "Menim, da jih taki zadržki ne bi smeli ovirati na karierni poti v znanosti. Starša si lahko skrb za otroka delita, delodajalec pa lahko omogoči delovne pogoje, ki olajšajo usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti."

Prikovane na lepljiva tla in steklene stropove

"Glede uveljavljanja enakih možnosti v znanosti so prehojene že mnoge pomembne stopnice in ovire, a žal se vedno znova dokazuje, da nič ni priborjenega za vselej. Kljub uzakonjenim podlagam za uveljavljanje enakih možnosti na področju znanosti, so ženske v znanosti še vedno močno deprivilegirane in s pomočjo predsodkov in negativnih spolnih stereotipov marsikdaj prikovane na lepljiva tla in steklene stropove. Zato, da bomo resnično živele/i enake možnosti je potrebno transformirati negativne spolne stereotipe in predsodke ter posledično odpreti vrata kritični preveritvi znanstveno akademskega prostora. Sistem enakosti (zakoni, akti, akcijski načrti ...) sami po sebi še ne udeležajo enakih možnosti - za to je potrebna ozaveščena aktivnost in pripravljenost korenitih sprememb," je povedala dr. Nadja Furlan Štante, članica Komisije za enake možnosti na področju znanosti pri MIZŠ in Komisije za enake možnosti ZRS Koper.

O demokratičnosti po spolu je govoril prof. dr. Lenart Škof, predstojnik Inštituta za filozofske študije ZRS Koper in dekan Alma Mater Europaea - Institutum Studiorum Humanitatis. Kot pravi, je "demokracija mesto, kjer sta zastopana in uresničena oba spola". Izpostavil je pomen dialoga. "Rešitve bodo delovale, v kolikor bo uresničen dialog. In nadalje, norme ne bodo postavljene pristno, v kolikor ne bodo prišle preko dialoga." Kot meni, so okolja, kjer ni spolne raznolikosti, neenakopravna in takšna okolja nikakor ne morejo biti demokratična.

Prof. dr. Nadja Furlan Štante, znanstvena svetnica iz Inštituta za filozofske študije ZRS Koper je predstavila delovanje Komisije za enake možnosti na področju znanosti pri MIZŠ, katere članica je: "Komisija kot ekspertno telo ministrstva poskuša podajati pravno formalne temelje z namenom, da se enakost, preko evidentiranja statističnih analiz stanja, poskuša dosegati vsaj v teoriji. Na ta način komisija odpira vrata tistim vprašanjem, ki so trenutno najbolj pereča, in s tem podaja možnost, da se prevečkrat zamolčane teme prenesejo na plano. To je trenutek, ko je mogoče ne zgolj preprašati enakosti med spoloma, ampak se tudi dotakniti vprašanja integritete v znanosti."

O primerih neenake obravnave spolov na delovnem mestu je govorila dr. Ana Rotter, višja strokovno raziskovalna sodelavka iz Morske biološke postaje Piran (Nacionalni inštitut za biologijo). Pojasnila je svoj primer, kako se je kot posameznica s proaktivno in neagresivno komunikacijo lotila odpiranja tem spolne neenakosti, in prav z združevanjem naravoslovja in družboslovja postala boljša raziskovalka, saj ji je to izkustvo ponudilo širino. "Kaj lahko kot posameznica naredim? Ali lahko z neagresivno komunikacijo

odpiram te teme tam, kjer niso zažele-ne?" pa je vodilo, ki ga vodi takšen način komunikacije, ki "ni nek jezni marš žensk, ki niso dosegle tistega, kar so hotele. Ženske želimo zgolj povedati, da smo tu in da smo ambiciozne".

Da zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti že v svojih osnovnih načelih in normah opredeljuje, da morajo v znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti biti zagotovljene enake možnosti, je pojasnil prof. dr. Rado Pišot, direktor ZRS Koper in član KOsRIS-a. ZRS Koper je eden izmed prvih javnih znanstveno-raziskovalnih zavodov sprejel akcijski načrt za uveljavljanje enakosti spolov. Danes ima tako uravnoteženo število zaposlenih moških in žensk, in sicer 52 žensk in 53 moških. Sicer pa meni, da dokler "bomo o enakosti spolov govorili, bo ta obstajala. To miselnost je treba preseči v vseh pogledih. Enakost spolov mora biti zastopana povsod, še toliko bolj v znanosti. Gre namreč za naravno posledico civiliziranih družbenih okolij, kjer so meritorni le raziskovalna odličnost, kakovost znanstvenega dela ter visoke etične in moralne norme. Neodvisno od spola! V vseh teh letih delovanja ZRS Koper se nikoli nismo posebej ukvarjali z zastopano žensk, še več, čisto naravno je bilo, da je na primer v nekom obdobju Znanstveni svet ZRS Koper zastopalo več žensk kot moških."

Anna Wunderlich, doktorska študentka na Tehnološkem Inštitutu Univerze v Berlinu je pozvala k razmisleku, kako soustvariti kulturo, ki spodbuja enakost in ki vsakomur omogoči, da v polnosti razvije svoj potencial. "Takšno kulturo, ki spodbuja rast in odprtost za različna mnenja, za različne načine življenja in svetovne nazore. Kulturo, ki je vključujoča in posameznika podpira pri tem, da se lahko razvije v najboljšo različico sebe."

Gostje so izpostavili precej dobrih praks, med katerimi bi lahko postala direktiva Obzorja 2020, ki postavlja pogoj sprejetja Akcijskega načrta za enakost spolov na raziskovalnih organizacijah, ena izmed ključnih za vzpostavljanje enakih možnosti. "Kultura v raziskovalnem prostoru naj bi temeljila na strpnosti in ustvarjanju kulture enakosti, ki bo zagotavljala delovne pogoje, ki vsakemu omogočajo, da razvije svoj potencial ne glede na spol," je okroglo mizo zaključila dr. Saša Pišot.

Predsednik Znanstvenega sveta ZRS Koper dr. Egon Pelikan

Raziskovanje Primorske v njeni enkratnosti

Znanstveno-raziskovalno središče Koper je vstopilo v peto leto samostojnega delovanja. Ob tej priložnosti je prevetrilo svoje organe upravljanja in se z optimizmom podalo v prihodnost. O prehojeni poti in nadaljnjih ciljih smo se pogovarjali s prof. dr. Egonom Pelikanom, predstojnikom Inštituta za zgodovinske študije ZRS Koper in novoimenovanim predsednikom Znanstvenega sveta ZRS Koper.

DENIS SABADIN

• **Že pred osamosvojitvijo je Znanstveno-raziskovalno središče Koper več kot dve desetletji postavljalo temelje visokošolskega izobraževanja v slovenski Istri. Kako gledate na prehojeno pot?**

“To je večdisciplinarni in interdisciplinarno naravnani, samostojen znanstveni inštitut – in je med šestnajstimi (16) slovenskimi znanstvenimi inštituti edini raziskovalni inštitut, ki deluje izven Ljubljane. Ponosni smo na zadnjih pet let rasti, ponosni na ustanovitev samostojnega inštituta, enako kot smo ponosni na prehojeno pot ZRS Koper.”

• **Primorska je živi laboratorij, ki narekuje raziskave**

• **Kaj je najbolj značilna specifičnost ZRS Koper glede na druge slovenske inštitute?**

“Že sam razlog za nastanek, obstoj in uveljavitev ZRS Koper je brez dvoma bil in je v specifikah prostora zahodne Slovenije, Primorske kot posebne slovenske regije v vsej njeni enkratnosti. Zato je njegovo osnovno vodilo raziskovati široko paleto tematik, ki regijo delajo posebno v primerjavi z ostalo Slovenijo: naj gre za oljkarstvo, jezikoslovje, zgodovino, raziskovanje regionalne biodiverzitete in sploh vse pojave, ki jih opredeljuje zgodovinska, geografska ali prostorska specifičnost Primorske. Tako so tudi posamezni inštituti znotraj znanstvenega središča “prilagojeni” okolju, v katerem delajo in raziskujejo. Primorska je tako v našem primeru – kot včasih rečemo – nekakšen živi ‘laboratorij’, ki narekuje naše raziskave.”

• **Katere so bile po vašem mnenju ključne prelomnice v razvoju ZRS Koper od ustanovitve do danes?**

“Prvo obdobje predstavlja čas po ustanovitvi Znanstveno-raziskovalnega središča Republike Slovenije Koper (ZRS Koper), približno desetletje. Ustanovila ga je leta 1994 vlada RS, soustanoviteljici pa sta bili Skupnost obalnih občin (Koper, Izola, Piran) in Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU). Gonilna sila in duša razvoja središča je bila tedaj prof. dr. Lucija Čok.

Drugo obdobje, delovanje med letoma 2003 in 2015, je znanstveno-pedagoško obdobje. V tem času je ZRS deloval v okviru Univerze na Primorskem. Bil je temeljno raziskovalno jedro te nove, tretje slovenske univerze. Raziskovalci in raziskovalke – in same raziskovalne podlage projektov – ZRS so predstavljali inkubator za številne študijske programe na univerzi. S tem je ZRS Koper predstavljalo jedro institucije ustanovitve Univerze na Primorskem. To drugo obdobje je čas, ko je hitri razvoj ZRS vodil prof. dr. Darko Darovec.

Tretje, doslej pet let trajajoče obdobje, pa je čas, odkar ZRS Koper deluje samostojno. Osamosvojili smo se potem, ko smo bili prisiljeni zapustiti Univerzo na Primorskem vsled povsem nerazumnih potez in naklepov njenega vodstva v zvezi z ZRS. Njegova usoda je tedaj dejansko visela na nitki. Naš cilj je bil odgovorno oblikovanje raziskovalne

Dr. Egon Pelikan vodi Znanstveni svet ZRS Koper, ki je najvišji organ javnega raziskovalnega zavoda.

prihodnosti na Primorskem in tudi za Primorsko. Zaradi tega cilja in odgovornosti so raziskovalci ZRS Koper stremeli po novi, samostojni organiziranosti. To obdobje negotovosti, ko je ZRS Koper deloval pod vodstvom prof. dr. Rada Pišota, se je zaključilo s sklepom Vlade RS dne 26. 11. 2016, ko je bil torej ustanovljen javni raziskovalni zavod Znanstveno-raziskovalno središče Koper.”

Think local, act global

• **Kakšne so raziskovalne usmeritve novega – starega Znanstveno-raziskovalnega središča Koper?**

“Raziskovalni programi ZRS Koper so vse od ustanovitve usmerjeni v prostor slovenskega primorskega prostora v kontekstu Severnega Ja-

karstva, npr. raziskave oljčne vrste istrske belice? Ta niz razlogov, ki veljajo za vse stroke na inštitutih ZRS Koper, je bilo in je tisti ‘raison d’être’, ki nam je na eni strani vedno znova omogočil preživetje kot znanstvenemu središču in nas na drugi strani dela tako specifične v raziskovanju. Nekako po principu ‘think local, act global’, če na glavo obrnemo poznano frazo...”

• **Nov mandat je nastopil tudi direktor ZRS Koper. Ponovno je bil izvoljen dr. Rado Pišot. Kaj znanstveni svet pričakuje od njega?**

“Tako je. Pravkar so nastopili svoji novi štiriletni mandat novo vodstvo in vodstveni organi. Dr. Rado Pišot je skupaj z zaposlenimi prehodil in uspešno prebrodil ves tisti čas, ko se je

“Osnovno vodilo ZRS Koper je raziskovati široko paleto tematik, ki regijo delajo posebno v primerjavi z ostalo Slovenijo: naj gre za oljkarstvo, jezikoslovje, zgodovino, raziskovanje regionalne biodiverzitete in sploh vse pojave, ki jih opredeljuje zgodovinska, geografska ali prostorska specifičnost Primorske.”

drana. Gre za zelo kompleksno regijo na geografskem, etničnem, dvojezičnem, kulturnem, biodiverzitetnem itd. stičišču. Tej prostorski orientaciji so prilagojene usmeritve raziskav naših inštitutov in podporne enote na ZRS.”

• **Sliši se logično ...**

“In tudi je. Kje drugje naj danes raziskujemo zgodovinske odnose Slovencev do obmejnega fašizma? Kje drugje raziskovati jezikovni labirint, ki ob vprašanih dvojezičnega prostora obsega tudi istrske dialekte in lokalne specifične? Kje drugje raziskovati našo regionalno biodiverzitetno? Ali kje naj bi se sicer ustvarjale analize na področju olj-

ZRS Koper – iz še danes ne povsem jasnih, nekakšnih neronskih razlogov, če sežem v antično zgodovino – skušalo uničiti. Direktorju Radu Pišotu smo za njegovo borbenost in prizadevnost zaposleni na ZRS zelo hvaležni.

Potem je tu petčlanski upravni odbor, ki je najvišji organ ZRS Koper. Voli direktorja in nadzira finančno, kadrovske in siceršnje delo ustanove. Nov mandat je nastopil tudi Znanstveni svet ZRS Koper, ki je najvišji strokovni organ javnega raziskovalnega zavoda. To telo praviloma sestavljajo predstojniki inštitutov in je vsebinsko (znanstveno) najpomembnejši organ ZRS. Ključen je za definiranje znanstvene usmeritve, nje-

govih inštitutov in sodelavcev: sprejema in sam predlaga raziskovalne pobude. V novem mandatu ga sestavljamo: dr. Egon Pelikan kot predsednik, dr. Mateja Sedmak kot podpredsednica, dr. Boštjan Šimunič, dr. Vesna Mikolič, dr. Rado Pišot, dr. Rok Svetlič, dr. Nadja Furlan, dr. Maja Podgornik, dr. Boris Kryštufek in Peter Čerče.”

Osem inštitutov, enajst enot, več kot sto zaposlenih

• **Kaj pa drugi sodelavci Znanstveno-raziskovalnega središča Koper?**

“Danes deluje na ZRS Koper več kot sto zaposlenih in med njimi jih je več kot osemdeset zaposlenih v stodontnem deležu zaposlitve. To je v preteklih petih letih neverjetno hiter porast, saj smo neposredno odvisni od uspešnosti prijavi evropskih in slovenskih raziskovalnih projektov Agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) in s tem povezanega financiranja. To močno ovira rast naše institucije in zaposlovanje. Veliko si zato obetamo od novega raziskovalnega zakona, ki je bil pravkar sprejet. Ob tem imamo povsem uravnoteženo razmerje zaposlenih moških in žensk (50 % : 50 %), kar je med slovenskimi inštituti redkost.”

• **Katere stroke oziroma inštituti delujejo v “novem” ZRS Koper?**

“Znanstvene raziskave danes potekajo v osmih inštitutih. To so Inštitut za družboslovne študije, Inštitut za filozofske študije, Inštitut za jezikoslovne študije, Inštitut za kineziološke raziskave, Inštitut za oljkarstvo, Inštitut za zgodovinske študije, Pravni inštitut in Mediteranski inštitut za okoljske študije. V podporo in v sodelovanju z inštituti deluje tudi enajst infrastrukturnih enot, med njimi tudi Knjižnica ZRS in Založba Annales ZRS Koper.”

• **Kakšni pa so problemi tako velike institucije?**

“Ob hitri kadrovske rasti predstavljajo težavo prostori za delo. Poseben problem je prostor Inštituta za oljkarstvo. Ta si vse od svojih začetkov prizadeva za avtonomne lastne prostore, a svoje kadre in opremo že desetletja seli iz prostora v prostor – kakor ‘mačka mlade’. Določeno prostorsko sprostitev bo predstavljala že selitev dela nekaterih inštitutov v Borilnico oziroma palačo Baseggio v Kreljevi ulici 6 – predvidoma jeseni letos. Dolgoročno pa bi prostorsko stisko lahko rešili, ko bi uredili lastništvo ZRS nad palačo De Belli. Pričakujemo prenos stavbne pravice, kar bi omogočilo nadaljnje aktivnosti za celovito prenovno stavbe.”

• **Kaj pa nam pripravljate vi kot zgodovinar? Kakšni so vaši trenutni raziskovalni izzivi?**

“Za letos načrtujem objavo štirih znanstvenih razprav, nato še izdajo knjigo o slikarju Tonetu Kralju v nemščini. Trenutno pa sem najbolj zaseden s pripravo filma o Kralju, temu ekspresionistu in antifašistu, ki je postal ‘naš’, primorski. Projekt o Piju XI. in Slovencih v Julijski krajini med obema vojnama pa bo zato moral še enkrat nekoliko počakati.”

Longitudinalni raziskovalni projekt PoMaliMATURI

Razlogi za izbiro drugostopenjske srednje šole

V Italiji se učenci po končani petletni osnovni šoli vpišejo v triletno prvostopenjsko srednjo šolo, nato pa v drugostopenjsko srednjo šolo, ki večinoma traja pet let. Prehod s prvostopenjske na drugostopenjsko srednjo šolo je pomemben mejnik šolanja, ki za marsikaterega učenca pomeni začetek uresničevanja izobrazbenih in poklicnih ambicij. Učenci izbirajo med različnimi učnimi programi in vrstami šol, nekateri tudi med šolo s slovenskim in šolo z italijanskim učnim jezikom.

Slori je v sodelovanju z vodstvi prvostopenjskih srednjih šol s slovenskim učnim jezikom oziroma dvojezičnim slovensko-italijanskim poukom v Italiji začel zbiranje podatkov o prehodu učencev s prvostopenjske na drugostopenjsko srednjo šolo. Namen projekta PoMaliMATURI je ugotoviti stopnjo zadovoljstva z opravljenim šolanjem, vrsto, smer in učni jezik izbrane drugostopenjske srednje šole ter razloge, ki so privedli do izbire. Zbiranje podatkov poteka z vprašalnikom, na katerega odgovarjajo tretješolci s privoljenjem staršev. Projekt vodi raziskovalka **Norina Bogatec**.

Druga izvedba projekta je potekala leta 2021. Sodelovali so učenci, ki so prvostopenjsko srednjo šolo zaključili junija, z obiskovanjem drugostopenjske pa so začeli s šolskim letom 2021/22. Analiza se je osredotočila na razloge, s katerimi anketirani utemeljujejo izbiro drugostopenjske šole s slovenskim ali italijanskim učnim jezikom. Na povabilo so se odzvale vse prvostopenjske šole, razen goriške šole Ivana Trinka. Anketno polo je izpolnilo 192 (89 odstotkov) od skupaj 217 tretješolcev v anketi sodelujočih šol.

Tretješolci so v odprtem vprašanju navedli razloge, s katerimi so utemeljili izbiro učnega jezika. Razmerje

Odgovori učencev na vprašanje

Navedi, prosim, zakaj si se vpisal/-a v ITALIJANSKO drugostopenjsko srednjo šolo (v %)

vir: Slori

med učenci, ki so izbrali slovenske šole, in učenci, ki so izbrali italijanske, je 73 odstotkov proti 27 odstotkov. Dobršnemu deležu učencev, ki so izbrali slovensko drugostopenjsko srednjo šolo, se zdi ta odločitev samoumevna po 11-letnem šolanju v slovensščini. Da je izbira povezana (tudi) s slovenskimi narodno-jezikovnimi značilnostmi družine, opozarjajo učenci iz slovensko govorečih družin, medtem ko učenci iz neslovensko govorečih družin utemeljujejo izbiro slovenske drugostopenjske

srednje šole z željo po ohranjanju in razvijanju pridobljenih večjezičnih veščin.

V italijansko šolo, ko ni izbrane smeri s slovenskim jezikom

Tretješolci se za vpis v italijansko drugostopenjsko srednjo šolo odločijo predvsem zato, ker izbrane učne smeri s slovenskim učnim jezikom ni ali je preveč oddaljena od kraja bivanja. Drugi najbolj razširjen

razlog je boljše znanje italijanskega kot slovenskega jezika. Vpliv in pomen obvladovanja učnega jezika pri izbiri drugostopenjske srednje šole se pokažeta tudi pri nadaljevanju šolanja v slovenskem jeziku, čeprav v manjši meri.

Slabše znanje slovensčine prej vodi v italijansko šolo

Hipoteza, da na izbiro smeri nadaljnega šolanja vpliva (tudi) raven znanja učnega jezika drugostopenjske srednje šole, je bila postavljena v analizi v okviru prve izvedbe projekta leta 2019. Pri navajanju dejavnikov, ki označujejo prehod v italijansko šolsko okolje, smo med drugim ugotavljali, da se za vpis v italijansko šolo odločajo zlasti učenci, ki svojo stopnjo znanja slovensčine ocenjujejo kot nezadovoljivo. Učenci letošnje izvedbe so tedaj hipotezo potrdili. V neposrednih odgovorih so ocenili, da so dobre sporazumevalne zmožnosti v jeziku, v katerem poteka "drugostopenjski" pouk, eden izmed dejavnikov večje učne uspešnosti.

Analiza vsebuje tudi nekatere primerjave z rezultati prve izvedbe projekta in je dostopna na Slorjevi spletni strani www.slori.org/projekti/izbira-po-prvostopenjski-srednji-soli-po-mali-maturi-2019.

Primerjalna študija slovenskih skupnosti v sosednjih državah Republike Slovenije

Politična participacija narodnih manjšin in njihovih pripadnikov

Politična in širša družbena participacija narodnih manjšin in/oziroma njihovih pripadnikov sodi med temeljne manjšinske pravice, pomembne za družbeno vključevanje, sodelovanje in integracijo teh skupnosti. Participacija manjšin je ključna za uspešno upravljanje različnosti, multikulturne in interkulture politike, procese vključujočega odprtega javnega dialoga in demokracijo ter omogoča zadovoljevanje njihovih potreb, uresničevanje njihovih interesov in manjšinsko avtonomijo.

MITJA ŽAGAR

Delež sodelujočih, postopki, obseg, področja in narava politične in družbene participacije manjšin so merila ocenjevanja razvitosti in kakovosti demokracije v posameznem okolju. Pri proučevanju participacije posameznih manjšin moramo upoštevati, da so manjšine kot vse družbene skupnosti notranje pluralne in raznolike, tudi pri nazorskih, ideoloških in političnih izbirah. Koncept in sistem politične participacije v demokratični državi, ki priznava obstoj manjšin in uveljavlja njihove pravice in varstvo, bi zato pripadnikom manjšin moral omogočati, da izrazijo tako etnično kot tudi ideološko in politično pripadnost. Gre, skratka, za kompleksno in večplastno tematiko, ki si zasluži ustrezno raziskovalno poglobitev.

Raziskovalci iz Slovenije in manjšinskih skupnosti

Temeljni raziskovalni projekt Politična participacija narodnih manjšin in njihovih pripadnikov preučuje različne oblike in ravni politične participacije slovenskih manjšin in njihovih pripadnikov v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem. Prvi tovrstni primerjalni raziskovalni projekt (J5-3117) financira Javna agencija Republike Slovenije za raziskovalno dejavnost (ARRS). V njem sodelujejo raziskovalci iz Slovenije in manjšinskih skupnosti, ki izhajajo iz

Mitja Žagar

različnih znanstvenoraziskovalnih okolij. Raziskovalno delo se je začelo oktobra 2021 in bo potekalo do septembra 2024.

Projekt preverja, kako učinkovite so različne oblike in načini politične participacije slovenskih narodnih manjšin in njihovih pripadnikov pri uresničevanju njihovih potreb in interesov ter v kolikšni meri zagotavljajo njihovo vključevanje, integracijo in enakopravnost. Analizira-

mo politično delovanje in organiziranje navedenih manjšin, volilne procese in zakonodajo ter delovanje izvoljenih političnih predstavnikov manjšin na vseh ravneh (od lokalne samouprave, prek regionalnih oblasti do državne ravni), pri čemer posebno pozornost namenjammo obdobju po osamosvojitvi Slovenije. V vseh sosednjih državah raziskujemo različne oblike participacije v izvršilni in zakonodajni oblasti, oblike ma-

njšinske samouprave in avtonomije v posameznih državah, sodelovanje v različnih posvetovalnih telesih na vseh ravneh ter delovanje civilnodružbenih in političnih organizacij manjšinskih skupnosti, ki se vključujejo v politične procese.

Pripadniki slovenskih narodnih manjšin politično delujejo v manjšinskih političnih strankah in/ali v strankah večinskega prebivalstva, na lokalni in regionalni ravni pa se organizirajo tudi v volilnih listah. Vsi omenjeni načini lahko omogočijo izvolitev njihovih predstavnikov v oblastne in/ali posvetovalne institucije na različnih ravneh. Študije primerov politične participacije Slovencev v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem ter analiza mednarodnih standardov so izhodišča za primerjalno raziskovanje.

Interdisciplinarni in medinstitucionalni projekt vodi **dr. Mitja Žagar** z Inštituta za narodnostna vprašanja (INV). V projektu sodelujejo tudi preostali sodelavci inštituta, in sicer **dr. Danijel Grafenauer**, **dr. Boris Jesih**, **dr. Matjaž Klemenčič** in **dr. Barbara Riman**. Sodelavci s partnerskih institucij so **dr. Boštjan Udovič** s Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani (FDV UL), **dr. Zaira Vidau** s Slovenskega raziskovalnega inštituta iz Trsta (SLORI) in **mag. Milan Obid** s Slovenskega znanstvenega inštituta iz Celovca (SZI). Več informacij o projektu si lahko ogledate na spletni strani INV www.inv.si.

Dr. Ana Toroš zanima, kakšni smo mi v književnosti Drugega in kakšni so Drugi v naši književnosti

“O, Trst, ti moja večna bolečina ..”

Dr. Ana Toroš, izredna profesorica na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici, direktorica doktorskega programa Humanistika, raziskovalka v Raziskovalnem centru za humanistiko in članica znanstvenega sveta Slovenskega raziskovalnega inštituta (SLORI), je zapisana drugemu - ona raje napiše Drugemu, z veliko začetnico. To bi bil tujec. Zanima jo, kakšni smo mi v književnosti Drugega in kakšni so Drugi v naši književnosti.

PETER VERČ
Primorski dnevnik

• **Seznam vaših raziskovalnih področij je nenavaden, zato zelo zanimiv. Kaj je recimo literarna imagologija?**

“Literarna imagologija preučuje podobo tujih narodov v domači književnosti in podobo domače kulture v tujih književnostih. Običajno so s tega vidika posebne in bogate literarne podobe na obmejnih območjih, kjer prihaja do neposrednega stika med različnimi kulturami.”

• **Kakšna je podoba Italije, Italijanov in italijanskega sveta v slovenski književnosti?**

“Ta podoba se spreminja glede na časovno in prostorsko umeščenost avtorjev, njihovo ideološko gledišče in druge parametre. V slovenski tržaški poeziji začetka 20. stoletja so značilne metaforične literarne upodobitve italijanskega elementa, ki jih običajno definira kolektivna memorija slovenske tržaške skupnosti, vezana na požig Narodnega doma v Trstu in njim sorodne dogodke v 20. stoletja.”

• **Bi lahko kaj rekli tudi o tem, kako je slovenski svet prikazan v italijanskih delih?**

“V italijanski tržaški poeziji konca 19. in začetka 20. stoletja so Slovenci prisotni predvsem v pesmih z irendentistično noto, katera postane vodilo pri sami literarni upodobitvi slovenstva, v tem primeru kot oviro v prizadevanjih za priključitev Trsta k Italiji.”

• **“Trst ima nekakšno osorno milino”**

• **Proučili ste podobo Trsta v slovenski in italijanski poeziji. Dajva se malo pošaliti. Čigav opis Trsta bi priporočili turističnim agencijam za oglaševanje tega mesta? Kdo je Trstu namenil najlepše verzje?**

“Po več kot desetih letih, odkar sem se intenzivno poglobila v slovensko in italijansko poezijo iz Trsta, mi v spominu ostajata predvsem dve pesmi, ki sta uspeli med vrstice ujeti razbolelo ozračje Trsta v prvi polovici 20. stoletja. Prva je pesem Janke Samca O Trst, ti moja večna bolečina: O Trst, ti moja večna bolečina! / Jaz nosim te vse dni globoko v sebi / in v srcu vedno hrepeneč po tebi, / vem, da ne prideš več mi iz spomina! Druga je pesem Trieste Umberta Sabe. V spominu so mi ostali predvsem ti verzi: Trieste ha una scontrata grazia. / Se piace, è come un ragazzaccio aspro e vorace, / con gli occhi azzurri e mani troppo grandi / per regalare un fiore; / come un amore con gelosia. V prevodu Jolke Milič zvenijo takole: Trst ima nekakšno osorno milino. /Ko nam je všeč, / je kot oglat in snedast pobalin, / s sinjimi očmi in prevelikimi rokami, / da bi podaril rožo; kot lju-bezen z ljubosumnostjo.”

• **Je mogoče vsaj na grobo razlikovati, kako Trst doživljajo italijanski in slovenski ustvarjalci? Ali jezikovna oz. narodna pripadnost pogojuje odnos do tega mesta?**

“Trst je pesemsko sidrišče in presečišče slovenske in italijanske poezije iz Trsta prve polovice 20. stoletja. Oba pesniška diskurza o Trstu izražata občutek zasidranosti in zakoreninjenosti v tržaški prostor in

Ana Toroš, izredna profesorica na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici, direktorica doktorskega programa Humanistika in raziskovalka v Raziskovalnem centru za humanistiko.

obenem bojazen po izgubi sidra in izkoreninjenosti. Ta primarni strah na kolektivni ravni je bil pomembno gonilo nastajanja obeh korpusov besedil, ne glede na jezik, v katerem so napisana.”

• **Kmalu po tem, ko ste doktorirali, ste se kot prejemnica mednarodne štipendije izpopolnjevali v Trstu. Kako ste ga vi takrat doživljali?**

“Trst sem zares začela spoznavati šele v študijskem letu 2009/2010, ko sem delala na podoktorskem raziskovalnem projektu na Univerzi v Trstu. Moje doživljanje Trsta je bilo

skih aspektov slabo raziskan avtor. Tukaj imam v mislih predvsem njegov bogati prevodni opus in njegovo pisemsko zapuščino s sestrično Mario Samer iz Trsta. Pomanjkljivo so bile raziskane tudi njegove mednarodne literarne vezi, kar vse me je motiviralo, da sem se poglobila v zadevna raziskovalna področja. Seveda pa me je pesnik nagovoril tudi s pesmimi o Brdih, na katera sem tudi sama zelo navezana.”

• **Da ne bova samo o preteklosti. Kakšno mesto ima (ali bo dobil) goriški šansonjer Iztok Mlakar v slovenski književnosti?**

“Odkrivanje čezmejnega prostora pomeni zame predvsem odkrivanje delčkov moje lastne identitete, pozabljenih zgodb mojih prednikov, povezovanje z ljudmi in dogodki na drugi strani meje in s tem širitev in bogatitev moje socialne mreže in življenja nasploh.”

posledično pogojeno z mojo takratno raziskavo. Tržaške trge in ulice sem odkrivala vzporedno z odkrivanjem na pol pozabljenih slovenskih in italijanskih pesniških zbirk v tržaških knjižnicah. Moja podoba Trsta se je tako oblikovala v presečišču realnega in literarnega Trsta, kakršen se je izrisoval na straneh tržaške literature prve polovice 20. stoletja. Bil je to Trst v preobleki iz rimskih časov, pa habsburški Trst s prestižnimi kavarnami, pa Kettejev Trst na molu San Carlo in goreči Trst na ulici Filzi.”

• **Doma ste sicer iz Brd. Vam je bil Gradnik usojen?**

“Gradnik je bil v času mojega študija z nekaterih literarnozgodovin-

in Novo Gorico kot evropsko prestolnico kulture, razumem ravno v tem duhu povezovanja, spoznavanja, tkanja pretrganih vezi in izgradnje novih.”

• **Goriška, Trst in Istra so čezmejni prostori. Kako različni so si z vidika vašega proučevanja?**

“Sama preučujem literaturo obmejnih območij in sledno do določene mere definira ravno obmejni prostor, skupaj z zgodovinskimi dogodki 20. stoletja. Literaturo obmejnih prostorov raziskujem s komparativnega vidika, tako da ob specifični korpusa literarnih besedil na posameznem območju odkrivam tudi skupne značilnosti obmejnih literatur. Običajno gre v tem okviru za raziskovanje interakcij literarnih sistemov manjšinskih skupnosti oziroma za odkrivanje literarnih dinamik na stičiščih manjšinskih skupnosti in večinskega naroda. Konkretno sem se ukvarjala s slovensko literaturo v Beneški Sloveniji, Reziji in na Goriškem, s slovensko in italijansko literaturo iz Trsta, z italijansko literaturo iz slovenske Istre, z literaturo istrskih avtorjev, živčih v Trstu, ter s furlansko literaturo. V literaturi na Goriškem in Videmskem se denimo tematska presečišča razkrivajo v eksistencialni povezanosti človeka z domačo zemljo. Pogostejše so danes v tržaški in istrski literaturi tematike, vezane na oddaljenega Drugega, fokus se torej s slovensko-italijanskih odnosov širi in na literarnem prizorišču se srečujemo tudi z zgodbami in usodami migrantov in priselkov.”

• **Zanimivi sta še dve vaši raziskovalni področji: manjšinska književnost in čezmejna didaktika književnosti. Činik bi pripomnil, da prave čezmejne didaktike ni in da tudi manjšinska književnost ne obstaja, češ da je, recimo, samo slovenska ne glede na to, na kateri strani meje nastane. Kaj bi rekli takemu posmehljivcu?**

“Manjšinsko književnost razumem kot književnost, ki ima nekatere posebnosti in dinamike razvoja, ki so se do neke mere oblikovale neodvisno oziroma pod drugačnim vplivom, kot to velja za pripadajočo ji nacionalno književnost. Te specifičnosti je treba poznati, če želimo prodreti v globlje plasti literarnega dela. Oznaka manjšinska posledično ne pomeni, da je izvzeta iz nacionalnega konteksta.”

• **Kaj pa pripomba o čezmejni didaktiki?**

“Čezmejna didaktika književnosti je nov in še razvijajoči se koncept, ki smo ga s kolegi oblikovali v okviru Slorijevega projekta Eduka2. V tem okviru nas zanima, ali in kako literaturo obmejnih območij pripeljati v izobraževalni sistem na področju književnosti, in to na vseh ravneh izobraževalnega procesa, od osnovne in srednje šole do univerzitetne ravni. Osnovni izziv trenutno pomenijo pomanjkljivo predznanje oziroma nepoznavanje literature Drugega na obmejnem območju, jezikovne pregrade in različnost zgodovinskih interpretacij, ki so vezane na posamezen nacionalno oziroma manjšinsko definiran korpus besedil. Dejstvo pa je, da ravno tovrstna literatura odpira prostor za samorefleksijo. Kako v literaturi definiramo Drugega, razkriva v prvi vrsti nas same.”

Literatura obmejnega prostora

• **Kaj pričakujete od leta 2025, ko bosta Gorici prestolnica kulture?**

“Odkrivanje čezmejnega prostora pomeni zame predvsem odkrivanje delčkov moje lastne identitete, pozabljenih zgodb mojih prednikov, povezovanje z ljudmi in dogodki na drugi strani meje in s tem širitev in bogatitev moje socialne mreže in življenja nasploh. Leto 2025, z Gorico

Projekt REInSER

Socialno podjetništvo kot priložnost za integracijo beguncev

Dvoletni projekt "REInSER" - "Ekonomsko integracija beguncev preko socialnega podjetništva" se je začel izvajati 1. februarja 2021. Projekt se osredotoča na ekonomsko vključevanje beguncev s pomočjo socialnega podjetništva, pri čemer si prizadeva prispevati k razvitju integracijskih politik, predvsem na področju ekonomske vključenosti beguncev in prosilcev za azil.

DR. KSENIJA PERKOVIĆ
Inštitut za družboslovne študije
ZRS Koper

ZRS Koper je vodilni partner projekta, ki je bil izbran za sofinanciranje na razpisu INTERREG V-B Adriatic-Ionian ADRIAN programme 2014-2020, njegova vrednost pa je dva milijona evrov. Konzorcij sestavlja osem partnerskih institucij in 11 pridruženih partnerskih institucij iz Slovenije, Italije, Grčije, Srbije, Hrvaške ter Bosne in Hercegovine. Poleg ZRS Koper v projektu kot drugi slovenski partner sodeluje še Primorski tehnološki park, pridružena partnerja pa sta ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo ter urad vlade za oskrbo in integracijo migrantov.

Po prvem letu trajanja projekta in na podlagi opravljenega pregleda stanja ugotovljamo, da so precej velika razhajanja med pravicami, ki jih v Sloveniji imajo osebe s priznano mednarodno zaščito (status begunca ali subsidiarne zaščite), in dejansko prakso. Čeprav begunci po zakonodaji prosto dostopajo na trg dela, prosilci za mednarodno zaščito pa pridobijo pravico po devetih mesecih od vložitve prošnje za mednarodno zaščito, jim je zaposlitev večkrat onemogočena. Namreč v praksi se soočajo s sistemskimi in praktičnimi ovirami, kot so jezikovne ovire, kulturne razlike, pomanjkanje potrdil o izobrazbi, pomanjkanje delovnih izkušenj, zdravstvene težave, diskriminacija, strukturna neravnovesja na trgu dela in pomanjkanje zaupanja delodajalcev. Ena večjih težav je tudi ta, da banke tujcem, kljub direktivi EU, ki določa, da ima vsakdo pravico do osnovnega osebnega

Begunci se v praksi se soočajo s sistemskimi in praktičnimi ovirami pri vstopanju na trg dela.

računa, ne želijo odpreti osebnega bančnega računa, brez katerega se ti ne morejo zaposliti. Tako se tujci pogostokrat znajdejo v začaranem krogu, kar dodatno onemogoča njihovo (uspešno) vključevanje v družbo.

Posamezni primeri dobrih praks

Kljub temu da se begunci kot posebej ranljiva skupina pri svoji integraciji soočajo s številnimi ovirami, smo v okviru REInSER v Sloveniji identificirali tri dobre prakse vključevanja beguncev preko socialnega podjetništva. Dejstvo je, da se pri nas socialno podjetništvo in socialne ino-

vacije šele razvijajo, kar je v veliki meri povezano z odsotnostjo sistemsko urejenega podpornega okolja za socialne inovatorje. Tako je večina tovrstnih projektov nastala kot rezultat posameznih podjetniških pobud znotraj bolj inovativnih (nevladnih) organizacij. V tem pogledu velja izpostaviti Skuhno, ki so jo razvili v nevladnih organizacijah Zavod Global in Zavod Voluntariat skupaj z migranti in migrantkami, živječimi v Sloveniji. V podjetniško dejavnost so vključili tako migrante iz Afrike, Azije in Južne Amerike kot tudi begunce in prosilce za azil, cilj pa je bil slovenskim prebivalcem preko kulinarike predstaviti druge kulture. Skuhna ni zgolj restavracija, ampak v ok-

viru svojih storitev in glede na pridobljena finančna sredstva, ponuja še različne kulturne programe, ki predstavljajo dodano vrednost. Namen le-teh je med drugim okrepiti kulturne kompetence migrantov, beguncev in/ali prosilcev za azil na podlagi njihove kulturne dediščine ter posledično prispevati k njihovi večji zaposljivosti in zaposlovanju.

Največja težava gotovo ostaja finančna in posledično časovna omejenost posameznih iniciativ in programov. Namreč institucije in nevladne organizacije niso dovolj finančno podprte pri svojih aktivnostih, kar pomeni, da dobre prakse žal niso vzdržne in se končajo s prenehanjem (potrebne) financiranja. •

Založba ANNALES ZRS, znanstvena založba ZRS Koper

Podpora in prizadevanje k znanstveni produkciji raziskovanih rezultatov v najširšem pomenu besede

Založba ANNALES ZRS, znanstvena založba ZRS Koper, je bila ena prvih organizacijskih enot Znanstveno-raziskovalnega središča Koper od njene ustanovitve leta 1994. Od takrat je v založbi izšlo več kot 700 publikacij v tiskani, elektronski in spletni izdaji.

Osnovna usmeritev publikacij so interdisciplinarnost, primerjalne in medkulturne študije, usmerjenost v večkulturni prostor v stiku, mediteranski, širši slovenski in evropski prostor.

Poslanstvo in primarno vodilo založbe je objavljane novih relevantnih študij uglednih slovenskih in mednarodnih raziskovalcev in raziskovalk, promocija rezultatov raziskovalnega dela akademski in raziskovalni sferi, študentom, splošni populaciji ter tudi najmlajšim.

"Velik poudarek je na kvaliteti objavljenih del, kar dosegamo s pomočjo Uredniškega sveta založbe, ki vključuje glavne urednike periodičnih publikacij, knjižnih zbirk ter področne urednike za različna področja znanosti, ter preko sodelovanja z notranjimi in zunanjimi recenzenti," poudarja **Alenka Obid**, vodja založbe. "Pri posameznih publikacijah in pri knjižnih zbirkah pogosto sodelujemo tudi z drugimi raziskovalnimi institucijami in založniškimi hišami, kot so Slori, Slovenska matica in Beletrina ter drugi."

Založba ima tudi svojo spletno trgovino ter zagotovljeno distribucijo knjig v knjigarne in knjižnice po Sloveniji in tujini.

Dve znanstveni reviji

Trenutno pri založbi izhajata dve znanstveni reviji, ki sta dostopni v tiskani in spletni izdaji, to sta revija Poligrafi (v sodelovanju z Društvom za primerjalno religiozologijo), ki pokriva različne filozofske teme, s poudarkom na etiki, filozofiji religije in kozmologiji, in je uvrščena v mednarodno bazo Scopus ter revija Annales Kinesiologyae, ki se ukvarja s kineziologijo in z njo povezanimi področji.

V založbi izhajajo tudi znanstvene monografije, strokovne monografije,

zborniki znanstvenih konferenc, priročniki, različni promocijski material ter v sodelovanju z drugimi kulturnimi ustanovami v Slovenski Istri tudi Svetilnik, prostočasnik za otroke drugega triletja osnovnih šol.

Največja dosežka v zadnjih letih sta uvrstitev znanstvene revije Poligrafi v bazo Scopus v letu 2019 ter priznanje Mestne občine Koper za Svetilnik v letu 2020.

"Založniška in izdajateljska dejavnost založbe Annales ZRS je vrsto let osnovana na tradicionalnem pristopu razvoja intelektualne lastnine in posledično širjenju znanstvene in di-

dakčne produkcije raziskovalnega okolja naših sodelavk in sodelavcev. S svojim uspešnim delovanjem in težko prislužno založniško oznako, pod katero se izdajajo znanstvene in strokovne monografije, znanstvene revije, zborniki domačih in mednarodnih konferenc, različna informativna gradiva, prispevamo k ugledu ZRS Koper širom lokalne, nacionalne in širše raziskovalne in akademske sfere. Založba bo še nadalje nudila vso podporo in prizadevanje k znanstveni produkciji raziskovanih rezultatov v najširšem pomenu besede. Zaradi rastoče tržne potrebe po tehnološkem razvoju na področju založniške dejavnosti bo založba Annales ZRS namenila večjo pozornost k novim smernicam digitalne produkcije za promocijo znanstvenih dosežkov in se tesneje povežala s širšim okoljem," je povedal dr. **Tilen Glavina**, glavni in odgovorni urednik založbe.

Založba ima sicer tudi svojo spletno trgovino ter zagotovljeno distribucijo knjig v knjigarne in knjižnice po Sloveniji in tujini (Trst, Celovec, Zagreb), redno pa organizira tudi predstavitve aktualnih monografij v lastni režiji ali v sodelovanju z drugimi partnerji. •

Fontanigge, kot izjemno krajino, je mogoče ohranjati le s pridelavo soli

Kulturna krajina v krogu Sečoveljskih solin

Poznamo divjino, ki izginja ali je nemara že izginila, in naravo v krogu človeka - kulturi. Slednjo opredeljujemo z naravnimi vrednotami. Kadar naravo varuje človek, se ponuja temeljno spoznanje, da so naravne vrednote in kulturna dediščina eno. Nasprotno pa občasno ali institucionalno delitev določa odsotnost dialoga obeh pristojnih, svojčas enovitih, strok. Tako stanje tudi v splošnem ni vzdržno, zlasti pa si ga prizadevamo preseči na primeru izginjanja izjemne kulturne krajine srednjeveškega dela Sečoveljskih solin.

ETBIN TAVČAR

vodja Območne enote Piran
Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Kulturna krajina Sečoveljskih solin je že izvorno sklenjen preplet naravnih danosti ter vztrajnega, bistroutmne opazovanja in iznajdljivosti človeka. Tisočletno dediščino kroga je potrebno spoštljivo ohranjati, a svet se lokalno in globalno tako hitro spreminja, da nam to nikakor ne uspeva. Nedomišljena odsotnost človeka nevarno prekinja tisočletni krog, kar vodi v neizbežen propad kulturno krajinskega sistema. Ob tem se zdi nujno zastaviti bridro vprašanje: Naj zlato krilatega leva dokončno ostane le še spomin razpadajočega sveta? In vsem razočaranjem navkljub: Ali ni gnoj vselej tudi zlato?

Po vsej verjetnosti, spriči dinamike nenehnih sprememb, celotnih srednjeveških solin ni več mogoče ohraniti. Po drugi strani pa je argumentacijo ponovne oživitve in razvojnega varstva smiselno usmerjati ravno v najbolj ogroženo in pomensko izjemno krajino - Fontanigge.

Oživitev tradicionalnega solinarstva

Srednjeveške soline odlikuje izjemna krajinsko-arhitekturna vrednost, ki soustvarja slovensko nacionalno identiteto. Revitalizacija kulturne krajine je na osnovi polstoletne izkušnje opustitve solinarstva edina smiselna pot, saj se administrativno in konservativno varstvo na osnovi prepovedi ter muzejsko omejevanje izkazuje kot nezadostna. Taka prizadevanja ohranjajo le pretekla stanja in pomenijo nezadostno ohranjanje človekovega kroga, ki simbolizira stabilnost, kontinuiteto in trajnost. Predvsem pa ne dajejo odgovorov na daljnosežne izzive prihodnosti.

Zagotovitev tiste rabe, zaradi katere je bila neka kulturna krajina ustvarjena, je vselej najučinkovitejše sredstvo za njeno varstvo. To pomeni, da je za ohranjanje zgodovinske dinamike prostora potrebna oživitev solinarske dejavnosti. Fontanigge, kot izjemno krajino, je mogoče ohranjati le s pridelavo soli.

Svet geometrizirane krajine - preoblikovane narave, ki jo je tu človek osmisli na višji ravni, je zaradi opustitve solinarstva prepuščen dokončnemu propadu. V iskanju nav-

Smiselno je preveriti tudi možnosti alternativnih, mehkih in okolju prijaznih, trajnostno naravnih oblik turizma v krogu izjemne naravne in kulturne lepote.

dih in vizij varstva kulturno-krajinske dediščine, pogojene z zgodovinsko utemeljeno (brezogljično) gospodarsko rabo, se ta prostor ponuja kot naravnost idealen za oživitev tradicionalnega solinarstva. Kontemplativna narava prostrane krajine srednjeveških solin lahko modernemu človeku, novodobnemu nomadu, ponuja prostor za delo in dopust v enem.

Izziv, ki je pred nami, je vzpostaviti gospodarno ravnovesje kulturne krajine, ki je, zavoljo neprekinjene prisotnosti številnih generacij, nastajala in se obnavljala dolga stoletja. Zaradi povečane slanosti, od človeka preoblikovanega okolja, je postala habitat redkih rastlinskih in živalskih vrst.

Scenarij razvoja: tudi možnost mehkega, trajnostnega turizma

Na osnovi gornjih ugotovitev se kaže kot najbolj smiselno razvijati sledeči razvojni scenarij:

Leta 1990 je Občina Piran zaradi izredne ohranjenosti ter znanstvene, kulturno-vzgojne, ekološke in

krajinsko-oblikovne vrednosti razglasila Krajinski park Sečoveljske soline. Nadaljnje urejanje v krogu Sečoveljskih solin torej ni mogoče brez dejavne vključitve Občine Piran.

Leta 2003 je Vlada RS, s koncesijsko pogodbo za upravljanje krajinskega parka Sečoveljske soline, rabo tega prostora zaupala podjetju Soline in ga zaščitila z državno uredbo kot Krajinski park Sečoveljske soline. Odslej urejanje ni mogoče brez tesnega sodelovanja z upravljalcem in koncesionarjem.

Ponovna oživitev izjemne kulturne krajine srednjeveških solin ni izvedljiva brez ponovne vzpostavitve šole solinarstva. Pred leti se je že

korenine kulture v naravi, medtem ko so življenjski pogoji ekosistema hkrati tudi elementarna podlaga vsakokratne kulture.

Potrebno je sodelovanje drugih sorodnih institucij, lokalnih skupnosti in novih družbenih gibanj, ki se razlikujejo od oblik javnega delovanja. Seveda je za uspeh potrebno tudi sodelovanje prebivalcev v neposredni bližini in širšem zaledju. Na tak način lahko okoliški prostor pridobi, saj ekonomska globalizacija, birokratizem in brezposelnost zmanjšujejo mnogovrstnost in različnost kreativnih možnosti. Opustitev tradicionalne pridelave soli pomeni tudi izgubo nesnovne dediščine. Predvsem tistih človeko-

Srednjeveške soline odlikuje izjemna krajinsko arhitekturna vrednost, ki soustvarja slovensko nacionalno identiteto.

izvajala na območju Muzeja solinarstva pod okriljem Pomorskega muzeja Piran. Na tem mestu velja opomniti, da je Muzej solinarstva že razglašen za kulturni spomenik državnega pomena.

Oživitev mora vključevati postopno prenavo okrog sto opuščenih in porušeni solinskih hiš. Obnovljene hiše lahko služijo potrebam šole solinarstva ali sezonski oddaji zainteresiranim najemnikom solnih polj. To so lahko posamezni prostovoljci ali družine, ki bi lahko uživali v etnoloških, trajnostno obarvanih vsebinah ročnega pobiranja soli. Slednje namreč privlači vse generacije, od najmlajših do najstarejših.

Urejanje v krogu ni mogoče brez posodobitev in izboljšav tudi na področju ohranjanja narave in predvsem redkih ali celo ogroženih vrst. Čeprav smo priča nenehnemu kulturnemu preoblikovanju narave sta narava in kultura tradicionalno pojmovani kot nasprotna sistema. Medsebojno razmerje je potrebno na novo opredeliti z upoštevanjem mednarodnih konvencij in priporočil. Pri tem pa upoštevati, da so razvojne

vih aktivnosti, ki so vezane na posebne tradicionalne tehnike, ki so se prenašale iz roda v rod izključno z ustnim izročilom. Pomembno se je zavedati, da na ta način pospešeno izginjajo vse tradicije in legende, povezane s soljo, skupaj s posebnimi orodji, napravami in infrastrukturo v ozadju.

Smiselno je preveriti tudi možnosti alternativnih, mehkih in okolju prijaznih, trajnostno naravnih oblik turizma v krogu izjemne naravne in kulturne lepote. Tradicionalno in kulturno avtentično, kot pobeg iz klasičnih potovalnih praks ter programov masovnega turizma s škodljivimi učinki na okolje, ki ga ščitimo.

Nenazadnje so Fontanigge vse pogosteje izpostavljene razdiralni moči poplav iz zaledja in z morja. Tudi klimatska kriza je zgolj kriza kulture. Samo na nas je, da pred posledicami lastnih ravnanj zavarujemo tisočletno kulturno krajino, ki smo jo dolžni ohraniti zanamcem.

Skraini čas je, da sklenemo pradedni krog in ga z dolžnim spoštovanjem izročimo prihodnosti! •

Oživitev mora vključevati postopno prenavo približno sto opuščenih in porušeni solinskih hiš.

Urbanistične vizije Kopra v začetku 60. let 20. stoletja

Projekt "Edo Mihevc in Koper - urbanistične vizije Kopra"

Malokateri del današnje Slovenije je v dvajsetem stoletju doživel tako obsežne in intenzivne, tako politične kot prostorske spremembe, kot je to doživela Slovenska Istra. Pomen in vloga tega dela slovenskega ozemlja sta se v dvajsetem stoletju korenito spremenila. Drastične so bile predvsem spremembe, ki so se zgodile po drugi svetovni vojni in slabo desetletje po njej, ko je bila cona B Svobodnega tržaškega ozemlja priključena k Jugoslaviji. Slovenska Istra je postala za takratno Jugoslavijo, še bolj pa za Slovenijo, strateško in simbolno izjemno pomembno območje. Gospodarskemu zagonu ter naglemu prilivu prebivalstva je sledil hiter in silovit prostorski razvoj.

MAG. NADA ČIBEJ
direktorica
Pokrajinskega arhiva Koper

Kraj, ki ga je prostorski razvoj najbolj zaznamoval, je zagotovo Koper, ki je postal najpomembnejše mesto Slovenske Istre in močno industrijsko središče. Pri tem sta izstopala predvsem dva mejnika, 1957 začetek gradnje luke in 1967 železniška proga. V nasprotju z večino ostalih slovenskih krajev, ki so se širila na še nepozidana zemljišča, se je v primeru Kopra dogajala veliko bolj radikalna prostorska sprememba - velik del mesta je zrasel tam, kjer je bilo prej morje.

Najprej Tomažičev blok in pozidava Semelele

Že leta 1956 je skupina strokovnjakov iz Projektivnega ateljeja Ljubljana (Danilo Fürst, France Tomažič, Niko Bežek, Emil Medvešček, Miloš Hohnjec...) pripravila "Urbanistični program Koper". V dokumentu je temeljito analizirano staro mestno jedro in okolica Kopra z vidika geotehnologije, problemov temeljenja in ekonomike izrabe tal za stanovanjsko gradnjo, razvosti omrežij (vodovod, kanalizacija, elektrika, telefon). Analizirana je bila tudi raba, etažnost, dotrajanost, zelene površine in gostota zazidave obstoječega stavbnega fonda. Izsledki analiz so bili predstavljeni tako v tekstualni, kot v grafični obliki. Najbolj znana stavba sezidana v starem mestnem jedru iz tega obdobja je verjetno Tomažičev blok na Pristaniški ulici. Pod vodstvom omenjenih članov Projektivnega ateljeja se je začela tudi pozidava Semelele.

Človek, ki je bil z naglim povojnim razvojem Kopra neločljivo povezan, je arhitekt, urbanist in profesor na Ljubljanski šoli za arhitekturo, Edo Mihevc (1911 - 1985), protagonist slovenske moderne arhitekture po drugi svetovni vojni in Plečnikov študent, avtor številnih urbanističnih načrtov in izstopajočih mestnih stavb. Arhitekt, ki je iskal skladnost med modernizmom, regionalizmom in humanistično filozofijo. Za svoje delo je prejel številne nagrade: leta 1949 nagrado Ministrstva za prosveto in kulturo vlade FLRJ za izvedbo industrijskih objektov Litostroja, leta 1950 nagrado Ministrstva za gradnjo LRS za zazidalni načrt kemične tovarne Belinka, leta 1965 nagrado mesta Ljubljane in leta 1969 Prešernovo nagrado za arhitektonsko-urbanistično rešitev kompleksa Lucija.

Velik del svojega opusa je posvetil regionalnemu načrtu razvoja Slovenske Istre in celostnem načrtu razvoja Kopra. In prav ta je osrednji predmet raziskovanja in projekta arhitekta Tomaža Budkoviča, čigar besedilne predloge so uporabljene za ta prispevek in čigar razstavo bomo od 7. marca 2022 do 30. septembra 2022 gostili v Pokrajinskem arhivu Koper, ki je tudi sicer varuh Mihevčeve pisne dediščine.

Iz nedokončane šole je nastal Hotel Triglav

Mihevčevo delovanje v Kopru se je začelo leta 1951, ko so nedokončano poslopje nekdanje šole pod njegovim vodstvom predelali v Hotel Triglav (danes Grand Hotel Koper).

Pri svojem delu je arhitekt sodeloval s številnimi projektantskimi organizacijami tudi izven fakultete. Najbolj znana med njimi je koprski Investburo, ki je nastal prav na Mihevčevo pobudo. Izstopajoča dela arhitekta, ki so po-

Ribja restavracija

vezana s Koprom, so zagotovo dvojni stanovanjski stolpič na Pristaniški ulici, stanovanjski stolpič na Vojkovem nabrežju, osnovna šola Pinka Tomažiča, hotel Triglav, belvederski kareji in "Tomosova" stolpnica, prenova palače Totto ex Gavardo, Ribja restavracija, poslovna stavba Investburoja, poslovna stavba Intereurope, ki je tudi njegov zadnji izveden koprski projekt, vila bloki v Semeleli, turistično naselje Žusterna, vrstne hiše v Šalari.

Večina stavb in večji kompleksi so grajeni po načelu vrtnega mesta, značilna je tudi intenzivna ozelenitev med posameznimi objekti.

O njegovem delu strokova in laična javnost še danes nista enotni. Na eni strani prevladuje mnenje, da so njegova dela Koper modernizirala, obogatila in mu dala čas in prostor ustrezne poudarke, na drugi strani pa stališče, da so njegovi posegi skazili harmonično podobo mesta in mu povzročili nepopravljivo škodo.

Mihevčevo delovanje v Kopru se je začelo leta 1951, ko so nedokončano poslopje nekdanje šole pod njegovim vodstvom predelali v Hotel Triglav (danes Grand Hotel Koper)

Namen raziskav in projekta, ki ga je opravil Budkovič ni prikazati, kaj je bilo uresničeno od urbanistične vizije arhitekta in podati oceno o tem, temveč prikazati, kako bi bil Koper videti, če bi se uresničile vizije mesta, ki jih izpričujejo arhitektovi urbanistični predlogi, nastali v sodelovanju s številnimi sodelavci v Kopru in na Ljubljanski šoli za arhitekturo.

Morda pa danes, ko se po dolgem času obravnava prostorski načrt Kopra, lahko v njem poiščemo in prepoznamo vzporednice razvojnih načrtov z Mihevčevimi.

Kakšna je torej bila Mihevčeva vizija Kopra? "Koper postane slovenska pomorska metropola z velikimi možnostmi za razvoj industrije, trgovske in industrijske luke, železniškega prometa, postane ključ do vsesplošnega gospodarskega razmaha. To mesto, ki je bilo nekoč Caput Istriae in ki je v času avstroogrske monarhije prepustilo to vlogo Trstu, je sedaj tudi v republiškem merilu dobilo nazaj svoj pomen." (Mihevc, 1964, str. 208)

Mihevčeva vloga celovitega prostorskega načrtovalca je bila posebej izra-

zita po letu 1959, ko je s skupino študentov izdelal osnutek "Regionalnega načrta slovenske obale". Načrtu so sledili "Regionalni načrt Slovenske obale" (1963) v merilu 1:10000 in "Regionalni načrt Slovenske obale in severozahodne Istre" (1965) v merilu 1:25000. Na podlagi teh dokumentov so bili izdelani številni podrobnejši prostorski načrti.

Mihevčeva vizija Kopra

V letih 1958-59 je arhitekt za mesto Koper izdelal prve ureditvene načrte (Tacov trg, Belveder). Njegov prvi celovit urbanistični predlog ureditve Kopra v merilu 1:5000 je nastal leta 1960. Temu je sledil načrt leta 1961 in študija leta 1962. Njegov najbolj znan načrt je "Generalni načrt mesta Koper" v merilu 1:5000 iz leta 1963, ki je bil istega leta objavljen v reviji Casabela, leta 1967 pa predstavljen na Mednarodnem kongresu za stanovanjsko gradnjo in načrtovanje v Berlinu.

Pas med starim mestnim jedrom in turističnim kompleksom Žusterna (semedelsko nabrežje), naj bi po načrtu postal široka promenada, namenjena vodnim športom in zelenim površinam. Predvideno je bilo, da se ta del močno razčleni z zalivi, pomoli, mandračli... Športni park in izobraževalni objekti bi zasedali prostor med Ogrlico, zahodno vpadnico, hitro in današnjo Ljubljansko cesto. Mihevčeva urbanistična vizija je opredeljevala tudi površine za luko in industrijo ter širitev industrije na območju nekdanje tovarne Tomos.

Osrednji motiv razstave v arhivu, s poudarki njegovih vizij, predstavlja maketa, ki prikazuje, kako bi bilo mesto videti, če bi se uresničile vizije, predvidene v dveh, verjetno najbolj znanih Mihevčevih urbanističnih načrtih.

Vse, ki vas zanima, kako je bila videti Mihevčeva vizija Kopra in bi jo primerjali z današnjo, vabim v arhiv. Začnemo 7. marca 2022.

Izjemne znanstveno-raziskovalne študije in rezultati le-teh so možne prav zaradi ohranjanja arhivskega gradiva kot kulturnega spomenika, neprecenljivega dela dediščine in pričevalca časa, ter kot podlaga za nadaljnji razvoj, bodisi da mu sledimo ali ga spremenimo.

Ohranitev arhivskega gradiva, ki je temeljno poslanstvo Pokrajinskega arhiva Koper, je bistveni pogoj zagotovitve kulturne identitete naroda. Arhivsko gradivo v arhitekturi že zaradi svojih značilnosti, kot so grafični način posredovanja sporočila, vsebujočih študij, posebnih formatov in različnih pisnih podlag, zlasti pa količin tovrstnega gradiva, vzbujajo že desetletja pozornost arhivske stroke. Tovrstno gradivo je zelo pomembno za razumevanje razvoja arhitekture in arhitekturnih slogov skozi čas, načina projektiranja, uporabe različnih materialov in Mihevčeva dediščina ni nič drugačna ali manj pomembna.

Ohranjanje tehnične dediščine vedno sledi načelu večnamenske uporabe, in sicer kot osnovne projektne in tehnične dokumentacije, kot osnove za raziskovanje arhitekturne dediščine, kot osnove za register spomenikov, kot izhodišče in osnova za sanacijo in prenovitve ter rekonstrukcije.

V arhivu tudi zelo intenzivno izvajamo digitalizacijo načrtov, kot primeren način zaščite izvornikov, izdelave reprodukcij in dostopnosti gradiva. •

Arhitekt za delovno mizo